

„PUUKKO PROFESSORI”

Interjú Kaszás Károllyal

Miként az szakmai fórumokon közhírré tétetett, Kaszás Károly, a Középülettervezési Tanszék ismert tanára, Ybl Miklós-díjas építész tavaly decemberben a finn nagykövettől átvehette a Finn Oroszlán lovagrend első osztályú érdemkeresztjét. A díjat mindenekelőtt a finn építészet népszerűsítéséért kapta, amely hosszú évtizedeken át elválaszthatatlanul összefonódott tervezői és oktatói munkásságával. Kaszás tanár úr az Építészmérnöki Kar köztiszteletben álló személyisége – alkalomszerűen még ma is tart előadásokat -, de életútjának néhány epizódja és oktatói szemléletének tudatossága talán kevésbé ismert a műegyetemi építészgenerációk széles körében, de talán még közvetlen tanítványai számára is meglepő.

Egykori tanárommal a saját maga által épített budaörsi házának tetőterében beszélgettünk.

Hadd kezdjük ezt a beszélgetést a késsel. Sok titokzatos találgatás után fedje fel végre a titkot: vajon mit akar jelenteni ez a méretes kés a Tanár úr nyakában, a nyakkendő helyén?

Amikor 1962-ben részt vehettem a VIT-en (Baloldali Világifjúsági Találkozó) Helsinkiben, kaptam ott egy picike kis kést. Magyarországon nem illik kést adni ajándékba, a babona szerint megszakítja a barátságot. A finnek viszont elmesélték, hogy nekik a kés nemzeti tárgyuk. Az ember minél északabbra utazik, annál több kis cég árul különféle késeket, és nagyon büszkék ezekre. Amikor ismét Finnországba mentünk a feleségemmel a hatvanas években, kevés pénzünk volt, és éhezgetve végigjártuk Finnországot, vettem egy szép kést. Amikor ettük az elemózsiánkat, a nyakamba akasztottam a kést, és valahogy ott felejtettem. A finneknek ez nagyon megtetszett, rém boldogok voltak ettől. Ennek már éppen ötven éve, és azóta is itt hordom, nagyjából még itthon is rajtam van. Úgy is hívnak a finnek, hogy a „puukko professori”, a késes professzor. Most, amikor kaptam a kitüntetést, akkor is itt lógott a nyakamban.

Máris a finneknél tartunk. Hogyan vált ennyire meghatározóvá életútjában a finn építészet iránti vonzalom?

Nem vagyok kifejezett kutatója a finn-magyar építészeti kapcsolatoknak, de annyit biztosan tudok, hogy közel százéves múltra tekint vissza. Gondoljunk csak Kós Károly munkásságára! Helsinkiben és Tamperében számos középület viseli nyomát a magyar szecesszió és romantika hatásának. A harmincas években sok személyes kapcsolat is szövődött a két nép értelmiségének, építészeinek csoportjai között. A mi korosztályunk ismereteit személyesen Vargha László professzorunk színes elbeszélései motiválták. Szabados Laci évfolyamtársam az ő segítségével jutott ki Aarne Ervi irodájába, ahol minket feleségemmel is fogadott, és termékeny beszélgetést folytattunk. Az érdeklődés alapja az volt, hogy a magyar építésztársadalom példaképének tartotta a finn építészetet, talán azért, mert a rokonnak gondolt kis nép eredményes példája volt egy nemzet kulturális felvirágzásának. Vargha Laci bácsi később is a segítségemre volt a magyar- finn kapcsolatok építésében, amikor például Alvar Aalto századik születésnapja alkalmából a Magyar Építőművészek Szövetsége (MÉSz) kiállítást akart rendezni Budapesten, a számomra megközelíthetetlen nagyság, Aarno Rusuvuori professzor úr bizalmát az ő közbenjárására sikerült megnyernünk. Nagy veszteség, hogy Vargha professzor nem

archiválta finn ismereteit. A nyolcvanas évektől már egyre szabadabban működött a helsinki és a budapesti műszaki egyetem közötti együttműködés, és a Középülettervezési Tanszék keretein belül oktatókat¹ hívtunk meg rövidebb kurzusokra.

Hogyan került Tanár úr a Középülettervezési Tanszékre, és egyáltalán az építés szakma közelébe? Van-e ennek is valami izgalmas előtörténete?

Nekem semmiféle családi előzményem igazán nincs. Apám kőművesmester volt, aki nagyon korán meghalt. Nem is nagyon szerettem az építészetet, mert a malterre emlékeztetett. Később csak hosszú kerülők után jutottam el az Építészmérnöki Karra. Hajdúszoboszlón születtem, 10 éves koromban jöttünk föl Budapestre. A Csanád utcai Közgazdasági Technikumban érettségiztem. Remek iskola volt, Karinthy megirigyelhette volna azokat a hihetetlen történeteket, amelyeket mi ott átéltünk. Nagyszerű emberek, egyetemi tanárok tanítottak bennünket, akiket akkoriban büntetésből helyeztek oda, de mi visszaéltünk a helyzetünkkel, sok örültséget csináltunk. Keveset tanultunk, matematikát, fizikát szinte semmit – ezt később kellett pótolnom - élveztük az életet.

Most az ötvenes években járunk, ha jól számolom...

Ötvenhatban érettségiztünk, akkor kerültem az egyetemre is. Közlekedési tagozatra kezdtem járni a Budapesti Műszaki Egyetemre, de leginkább a festészet érdekelt. A középiskolában már olajjal festettem, ebben támogatott az iskola, és például lefestettem a teljes Keleti pályaudvart vonatokkal együtt, amelyet sokáig a Minisztériumban őriztek. Tanáraimtól mindenféle megbízásokat kaptam később is, egyetemi előadásokhoz illusztrációkat készítettem vagy csendéleteket festettem, amivel pénzt is kerestem. Ekkor a Közlekedési Egyetem (Építőipari és Műszaki Egyetem, ÉKME) és a Budapesti Műszaki Egyetem még két külön intézmény volt, de az összes alaptárgyat már a Mérnök Karon végeztük, ami hihetetlenül kemény dolog volt. Nagy egyéniség volt Zigány ábrázoló geometria és matematika professzor, akinek nem is értem, hogy nincs szobra az egyetemen. Óráira csak diákigazolvánnyal lehetett bejutni, még az *Audmax*ban sem fértünk el. Közben pedig átjártam az Építészmérnöki Kar Rajzi Tanszékére szabadkézi rajzolásra. Ott ismerkedtem meg Masznyik (Máriási) Ivánnal, itt van a portréja, amelyet ott készítettem róla. Az ő közbenjárására kerültem aztán az Építészmérnöki Karra, az akkori rektor, Rados Kornél jóváhagyásával.

1956. október, Műegyetem?

Még erről sosem kérdezett senki... Politikai szempontból nagyon szerencsés időszak volt. Október 22-én én már ott ültem az egyetemen azon a bizonyos gyűlésen, ahol az egész esemény valójában elkezdődött. Nemcsak a kezdetnél, de később, a harcosabb eseményeken is ott voltam. Amikor már nagy felfordulás volt, a pincében fegyvert osztottak a tanköröknek. Én voltam akkor a tankörtitkár. Mivel még a középiskolában céllövész voltam, értettem a puskákhoz, megmondtam a többieknek, hogy ezekkel a szuronyos puskákkal utcai harcokba értelmetlen kimenni, ezekkel csak mesterlövész tud löni. Nem engedtem, hogy ezekkel mászkáljanak az utcán. A Sztoczek utcai raktárban pedig kézigránátokat osztogattak. Hogy hogy kerültek oda ezek a fegyverek? Ez azért azóta is elgondolkodtató. Mondták, hogy lehet őket kötegelni, és a tankok alá bedobni. Én ezt sem engedtem a többieknek. Úgyhogy az én tankörömben nem halt meg senki. Nekem akkor úgy tűnt, hogy először nem akart ez fegyveres harc lenni, később alakult

azzá. Úgy mentünk át a Szabadság-hídon, hogy közben kopogtak körülöttünk a golyók. Nem tudom miért, de lőttek ránk. A főkapunál három golyónyom van ma is a kilincsek környékén, ezek a golyók átmentek két végzős gépész hallgatón, akik ott haltak meg, és a könyvtár mellett lettek eltemetve. Nem a fegyveres harc volt igazán hatékony, hanem maga a folyamat, amely viszont győzött. Szerintem. Mert utána minden megváltozott. Sokat beszélgettem Marián alezredessel, aki az egyetem parancsnoka volt, és becsületére váljék, nem ment bele olyan harcokba, amelyek teljesen veszteségesek lettek volna. A Budafoki út túloldalán lévő laktanyából áthozott páncéltörő ágyú az egyetem kertjében védelmi célokat nem tudtak volna ellátni, hiszen a Gellérthegyről akár egy szál aknavetővel elpusztíthatók lettek volna. Ő ezért is úszta meg, nem végezték ki, bár sokáig börtönben volt. Amikor 1956 után találkoztam vele az utcán, csak néztünk egymásra, de nem szóltunk semmit, hogy ne blamáljuk egymást. Azért is nehéz erről beszélni, mert én baloldali vagyok most is, szoktam mondani, hogy az utolsó kommunista ezen az egyetemen. Manapság senki be nem vállal ilyesmit. Egyébként én egyetértettem a forradalommal, és úgy éreztem, hogy nem kell megbuktatni, mert ez a forradalom nem akarja a szocializmust eltörölni, csak ki akarja javítani. Nekem ez volt a meggyőződésem. Persze mindenki másképp látta '56-ot, ezt elismerem. 1956 igazán akkor lett volna érdekes, ha győz, és eldőlt volna, hogy mi felé mennek aztán a dolgok. Ez nem volt lezárt téma egyáltalán. Az 1956-ban viselt dolgomat nem kívánom hangsúlyozni – amely nem is volt nagyon jelentős –, ha utána elhallgattam, most nem volna tisztességes ezzel villogni. Csak a tények kedvéért említettem. Nekem még ma is feltolulnak a képek, ha a város bizonyos pontjain járok, ahol akkor is megfordultam.

Mikor lépett be a pártba?

1959 táján, még az egyetemen.

Ambicionálta ezt valaki?

Nem, én ambicionáltam. Én a kommunista elvet filozófiának tartottam, nem rendszerként értelmeztem - ahol mindenki egyenlő, ahol a többség befogadó és nem kirekesztő. A szocializmusnak nevezett átmeneti társadalom szerintem államkapitalizmus volt, melyet minél előbb meg kellett volna haladni. És úgy gondoltam, hogy szükség van a minisztériumi ellenőrzésre, minőségellenőrzésre, törvények kellene ahhoz, hogy az építészet jól működjön. És jól működött. Abban az időszakban az építészetünk azonnal modern lett például, egy csapásra eltűnt a szocreál. Nagyon jóban voltam akkoriban Major Mátéval, akit a párton belül ismertem meg, és sokszor jártam hozzá beszélgetni, és nagyon szerettem az írásait. Kicsit furcsa volt, hogy egyszer azt mondta, hogy ne menjek hozzá, mert őt figyelik, és az nekem nem lesz jó. Amikor beszélgettünk, kérdeztem tőle, hogy miért nem tud ez a társadalom szabadabb lenni, miért van minden felülről építve '56 után is, akkor ő azt mondta, hogy nincs megérve ez a társadalom emberileg, hogy szocializmus legyen. Mert ahhoz mindenkinek magától kellene eljutnia. Ezt én nehezen tudtam elfogadni, de valószínűleg ebben igaza volt. Major nagyon művelt ember volt, a mi évfolyamunk nagyon szerette, pedig száraz előadó volt, de beszélt irodalomról, zenéről, művészetről, mindenről. Major egyszer elvitt engem Vilt Tiborékhoz, ahol bemutatott Weöres Sándornak, akiknek valami villaszerúséget kellett terveznem. Nagyon széles ismeretségi köre volt. Farkasdyval is jóban voltak.

És milyen volt Gádoros Lajos mint tanszékvezető?

Gádoros goromba, pökhendi ember volt. Weichinger után jött, aki pedig csodálatos volt, egy igazi apa a hatvanas évek közepén. Weichinger tanszékére én annak idején úgy

kerültem, hogy harmadmagammal ösztöndíjat kaptunk, hogy végzés után bent maradhatunk majd valamelyik tanszéken. Én a Középülettervezési Tanszékre szerettem volna menni, ráadásul azt mondták, hogy ott nincs egy párttag sem, az egy úri tanszék, úgyhogy támogatták az ügyemet. Weichingernek elmondtam, hogy szeretnék ide jönni gyakornoknak, de ő azt kérdezte, hogy úgy tudom, maga festő, miért nem megy a rajzi tanszékre, ott tárt karokkal várják. Hát igen, én szeretek festeni... mondtam, mire ő, értse már meg, nekünk nem kell festő. Erre én: nem akarok festő lenni, majd vasárnaponként festek. De vasárnapi festő se kell – közölte Weichinger, és akkor én megfogadtam, hogy nem veszek ecsetet a kezembe. Igaza volt ebben, mert más a festészet és más az építészet. Kicsit sajnálom, de 25 évig tényleg nem vettem a kezembe ecsetet. Weichinger egy nagyszerű ember volt, és mindig kiálltam mellette. Egyszer lehívtak a rektorhoz - aki akkor Perényi volt, nagyon kemény párttag és buta ember – és számon kérte, hogy miért pártfogolom Weichingert. Weichingert általában támadták a pártban, de a hatalmát mégis respektálták. 1964-ben, amikor még csak másfél éve voltam a tanszéken, és komoly építészeti anyaggal hazajöttem Finnországból, kiállítást szerettem volna rendezni a tanszéken. Az egyetem vezetősége szólt, hogy ne foglalkozzak a finnekkal, inkább a szovjet építészettel foglalkozzak. Weichinger hősiességére jellemző, hogy akkor kijelentette, hogy mi akkor is a finn építészettel foglalkozunk, és beküldött maga helyett órát tartani, hogy beszéljek a finnekről a hallgatóknak. És a kiállítást is megrendeztük a tanszék előtti folyosón – ebben Varga Levente évfolyamtársam, akkori tanársegédünk segített.

Ezután lett Gádoros a tanszékvezető, aki iszonyúan viselkedett. Idefigyeljete! – kezdte a tanszéki értekezletet – nem vagytok hozzászokva, hogy komoly ember vezessen benneteket. Én erős ember vagyok, én fegyverrel korrigálok, nem ceruzával. Le akart igazni minket. Engem is behívott egyszer külön, akkor is ordított, én meg vissza, hogy apám nem beszélhet így velem, stb. Ki akart engem tenni a KÖZTI-be, de aztán visszavett valamiért. Nem való volt tanszékvezetőnek, sem egyetemi oktatónak. Ő pártvonalon futott, Perényi barátja volt.

Ez azért egy elég szörnyű világ volt.

Nem volt annyira szörnyű, mint most! Mert lehetett vitatkozni. Ki kellett állni, és megvívni a csatát. Persze helytelen, hogy a felső irányításban gondok voltak. De miért volt jó akkor a művészet, a film, az irodalom? ...

Az építészetben azért elég nagy baj volt. A hatvanas évek közepétől épült az a tömeges mennyiségű paneles lakótelep például.

Hát maga is ennyire naiv? Finnországban mostanában kezd az építészet ugyanerre az útra rátérni. Helsinkiben egyre méretesebb, ami nem tesz neki jót, a vidék megy tönkre, és tömegével épülnek a lakótelepek. Szébbek, mint az itteni házgyáriak, de ugyanúgy zárt épületek, ugyanaz az életmód lesz bennük. Ez egy lehetséges válasz erre a helyzetre. Miért kell most mindenáron családi házas beépítéseket csinálni? Miért nincsenek sorházak, állami lakásépítés? Hollandiával ellentétben nálunk állami helyett magántőkére van bízva a fejlesztés. Nézz meg Hollandiát, hogy ott milyen lakáskultúra van! És mindenki elfogadja az állami fejlesztéseket.

Azért nálunk mégiscsak itt volt egy szovjet megszálló hatalom, amely rákényszerítette az országot egy bizonyos kényszerpályára, amellyel nehéz volt azonosulni.

Nem azonosulni kellett, hanem megoldani a súlyos társadalmi és anyagi problémákat. Magyarország kicsi ország és forgalmas helyen van, a nemzetközi helyzet súlyosan befolyásolja a lehetőségeinket – ma is. Ne felejtjük el, egy vesztes háború dúlta fel az országot, és az eszközök is nagyon szűkösek voltak! Az építészeknek is meg kellett küzdeniük a körülményekkel, és ezt szerintem nem csinálták rosszul.

Azért '56 után is úgy manipulálta a hatalom az építésztársadalmat, ahogy csak akarta.

De hát nem akarta! A MÉSz szabadon működött és eléggé jobboldali szellemiséget képviselt az államhatalmi szervezetekkel szemben. Az építésztársadalom sokszínű volt, de a szakmai rangsort objektív teljesítményekre alapozták. Sajnos a magyar építészettel olyan mélységben nem foglalkoztam, mint a finnországgal, így nem tudok elég frappánsan érvelni. De biztos vagyok benne, hogy a magyar építészet összességében értékes és versenyképes eredményeket mutatott ebben az időszakban is. A tervezőirodák jelentős szellemi műhelyek voltak, amelyek olyan neves építészeknek adtak helyet, mint Szendrői Jenő, Gulyás Kefi, Szekeres Jóska, Janáky István, Dávid Károly, Magyar Géza, Farkasdy Zoltán, Jurcsik Károly és még sokan mások. Ezek a személyiségek már önmagukban bizonyítják, hogy önálló értelmiségi-polgári folyamatok zajlottak a magyar építészetben.

Egy-egy kivételes épület persze épült, de a városok hogy néznek ki, mindenütt rendezetlenség lett úrrá, a lakótelepekről nem is beszélve...

Én a lakótelepnek híve vagyok most is, még mindig jobb, mint a lakópark, amelyet a tőke-maximalizálás tesz használhatatlanabbá, mert hiányoznak a kiegészítő középület funkciók - bölcsőde, iskola, étterem. Nézze meg Budaörsöt, milyen jól élhető ez a lakótelep, és sétáljon egyet a régi kis utcákon a városban! Nem vagyunk olyan gazdasági helyzetben, mint a finnek, ott a lakótelepek házai minőségibbek, de nem volt ott sem mindig ilyen. A nagy lakótelepek Svédországban, amelyek akkor épültek, mint a mieink, ma már rég használhatatlanok. Kétségtelen, hogy lehetett volna érzékenyebb rendszert kifejleszteni – ezért harcoltak is az építészek.

Magyarországon a közhangulat túl szélsőséges – lakótelep vagy családi ház -, a közbülső megoldásoknak nincs kultúrája. Mindenki családi házra vágyik, akkor is, ha az anyagi helyzete, vagy életmódja ezt nem is indokolja. A családi ház a leggazdaságtalanabb megoldás, már a környezetünk hasznosítása szempontjából is. Más országokban ez nem ennyire egyoldalú. Siitonen professzor - jó barátom, aki igen vagyonos ember, jachtja is van -, egy igazi lakótelepi lakásban él, a legfelső szinten, kényelmesen. Hollandiában a lakásoknak évente mindössze 4 százaléka lehet egyedi tervezésű. A többi állami nonprofit beruházásból jön létre, főként sorházas rendszerben, és a többsége bérlakás. Nekünk miért nem ez a példa? Úgyhogy ezzel a kritikával nem értek egyet. A várossal kapcsolatban egyébként egyértelműen Perényi a hibás. Ezt a témát ő fogta össze és nagyon rosszul. Azért is küzdött Major Mátéval, mert ő nem a szovjet oldalt képviselte. És ezt maguknak tudni kell, hogy a moszkovita kommunista az más volt, mint a magyar. Major Máté hatalmát arra használta, hogy megvédte a munkatársait.

Bár azt hiszem, volna még mit beszélgetnünk erről az időszakról, ugorjunk át a hetvenes évekre, főként a tihanyi ravatalozóra, Kaszás Károly klasszikussá vált művére, ahol a finn építészet hatása immár letagadhatatlan.

Hofer Miki hozta Tihanyt mint témát a tanszékre, így találkoztam a ravatalozó tervével, amely lényegében önkéntes felajánlás lett a részemről. Eszembe sem jutott, hogy ez egy

finn épület legyen, bár nyilván benne volt, hogy akkor én már jártam Finnországban, és ezt a fejemben tartottam, de nem konkrét előképként használtam. A ravatalozót a temető mellé, a futballpályára akarták tenni, erre készült is egy terv, borzalmas volt. Tanácsi beruházásban készült az épület, a tanácselnököt meggyőztem, hogy középre kerüljön a ház, fele a temetőbe, fele a futballpályára – merthogy errefelé bővítették a temetőt. Közben kiderült, hogy a temető az Apátság tulajdonában volt papíron, elfelejtették átírni állami tulajdonba, ezért el kellett mennem az Apát úrhoz - aki tudta, hogy én nem tartozom az egyházhoz -, hogy adjon engedélyt az építéshez. Hosszasan beszélgettünk, vitatkoztunk a ravatalozó tervéről, és én megkérdeztem tőle, hogy neki voltaképp nem az a fontos, hogy ebben rendesen el lehet majd temetni az embereket függetlenül attól, hogy nem az övék a beruházás? Végére is az fizet, akinek pénze van. Ő ekkor beleegyezett, úgyhogy a végén, az átadás előtt felszentelte a ravatalozót. Később pedig – ha jól tudom - védelem alá is vették az épületet. Azóta egyébként csináltam egy másik ravatalozót is Pécelen. Egyik épületet sem értékelték különösképpen annak idején. Az Ybl Miklós-díjat is csak 8 évvel később, részben az oktatási tevékenységemért kaptam akkor, amikor már a Testnevelési Főiskola is felépült az Alkotás úton.

Simon Mariann egy a korszak építészetéről tanulmányában a hetvenes évek kontextusában kiugró teljesítményként értékeli a tihanyi ravatalozót.

Kiugrott persze, de nagyon idegesített mindenkit. Kivonult megnézni az Építészmérnöki Kar, a kari pártvezetőség, és ott gúnyolódtak és vitatkoztak velem. Szerencsére Istvánfi Gyuszi, volt évfolyamtársam, megvédte az épületet, és cikket is írt róla a Magyar Építőművészetbe. A lényeg az, hogy itt nem is annyira formailag, inkább szellemében köszön vissza a finn építészet. Ez a szellem pedig az, hogy a telepítéstől az utolsó kilincsig egy gondolatkörben kell megcsinálni a házat. Én itt feltétlenül erre törekedtem. Elvettem minden mást. A lejtő miatt nagy gondjaim voltak a tetőszerkezettel, mert kiderült, hogy a lejtés miatt torzul a geometria. Csak nagy léptékű modellel tudtam kiserkeszteni, és a statikája is kiszámolhatatlan. A ház maga szerkezettel együtt is nagyon olcsó volt – néhány millió mindössze, egy nagyobb nyaraló ára – persze rengeteg munkával. Beüvegeztük a szerkezetet, de külön állványozás nagyon drága lett volna, ezért szerkezetépítés közben lettek behelyezve az üvegtáblák. Félő volt, hogy amikor a segédúccokat kivesszük, eltörnek az üvegek. De nem törtek el. És meglepetésünkre a nagy tartó nem lefelé, hanem felfelé mozdult el. Patyi (Pattantyús) is csodálkozott: „a fene tudja, úgy látszik, jobban tudja a statikát, mint én!”

A finnektől tanultam azt is, hogy az építésznek mindenben, a kivitelezés utolsó szögéig uralnia kell az épületet. A szerkezeteket az építészeti megjelenés és mondanivaló alapvető részeként előre megterveztem és megmodelleztem, ezekkel a tervekkel kerestem olyan statikus kollégákat, akik segítettek a megvalósításban. Hálás vagyok nekik. Nem minden esetben sikerült ez. Az egyik nagykőrösi iskolánál a művezetésnél a statikus hölgy munkatárs semmiképp nem akarta elfogadni a faszerkezet acél csomópontjának tervét, mert a szabvány csavarszám nem fért el rajta. Én körömszakadtáig védtem a fa rudakat, mert ha szétfurkáljuk, az megy tönkre. A végén elsírta magát, és nem volt hajlandó aláírni a tervet, úgyhogy itt ezt a jogot átvettem tőle. Semmi gond nem volt egyébként a házzal, igazából nem volt szükségem statikusra. A saját házamat is úgy építettem. Ráadásul saját kezűleg.

Ezek az építészeti feladatok hogyan kapcsolódtak az egyetemhez, hiszen - saját tapasztalatból is tudom – a tanításban is sikereket könyvelhetett el a Tanár úr.

A tervezést én tanszéki munkaként csináltam az oktatás mellett, amelyet egyébként különösen szerettem. Tulajdonképpen az volt a legfontosabb, hiszen a szakmát így sajátítottam el. Említettem, hogy mennyire érdekelt a festészet, de azon belül is leginkább a portrékat szerettem. Nem tudtam én annyira jól rajzolni, mint a feleségem, aki igazán profi ebben, de úgy tapasztaltam, hogy megragadni valakinek a jellemét nem a rajztudás csúcán lehet, hanem inkább lélek kell hozzá. Úgy éreztem mindig, hogy a hallgatóval is föl kell venni a kapcsolatot. A lelki kapcsolatot. Észre kell venni, hogy hol van akadályoztatva. Nem a statika vagy épszerk tudás a kérdés vagy hogy mit nem tud, hanem, hogy valahol van egy gátlás. Ezt a gátlást kell fölszabadítani. Szerintem az a jó oktató, aki ezen dolgozik, és nem az a fontos, hogy egyébként milyen ház tetszik nekem építészetileg, az csak másodrendű. Persze, ha már eljutottunk oda, hogy látszik, miben erős, miben jó az a hallgató, akkor ez is szerephez jut. Akkor találok egy olyan utat, amelyet ő maga fölfedezhet. Szegény Basa Peti fogalmazott úgy, hogy „Tanár úr, maga mindig úgy tesz, mintha mi találtuk volna ki”. Nehéz megfogalmazni, de nem konkrét számomra, hogy mit fogok a hallgatóval csináltatni, hanem van egy váz, látom, hogy merre tud haladni, és azt a vázat vagy kitölti, vagy megváltoztatja. Azok lesznek a jó hallgatók, akik meg tudják változtatni ezt a vázat, és engem készítenek arra, hogy az ő általuk indított vázba tudjam őket belesegíteni. Ez egy nagyon izgalmas játék. Én ebbe a játékba annyira elmélyedtem, hogy elfelejtettem utána kísérni a hallgatókat, amikor végeztek, mert mindig jött a következő, és újra lehetett játszani. Ez nem volt helyes a részemről, sajnos erre már nem tudtam időt szánni.

Mint volt tanítvány, tanúsíthatom, hogy ez valóban működött. Úgy emlékszem, hogy a Tanár úr főként kérdéseket tett fel, épp olyan kérdéseket, amelyekre önálló választ kellett találni, és ami továbblendítette a megoldás felé.

Ez az egész dolog nagyon hasonló ahhoz, amit a belső terek kialakításával kapcsolatban tapasztaltam, és rájöttem, hogy a belső tereket is úgy kell megoldani, hogy az embereknek van egy homályos és folyton változó képe, váza a terekről, és az építészről azt várják, hogy ezt megfogalmazza számukra. Az építész akkor jó, ha meg tudja fogalmazni, hogyan lehet térré változtatni ezt az igényt. A teret az ember minden érzékszervével fölfogja. Amikor belépek valahova, nem mértani térben vagyok, hanem egy olyan vizuális közegben, ahol a hangok, a fények, a szagok, minden együtt hat, azonnal, anélkül, hogy részleteiben fel tudnám térképezni. Ezért kell az építésznek megéreznie, hogy milyen teret is akarnak valójában az emberek. Ez a folyamat ugyanúgy meghatározó az oktatásban, mint az építészeti tervezésben. A jó építésznek elvileg jó oktatónak is kellene lennie. Én mindig mással dolgoztam együtt, más statikussal, más gépésszel, satöbbi, sose maradtam meg ugyanannál, mert úgy éreztem, hogy úgymint mindig újra kell fogalmazni a dolgokat. És szerintem az oktatásban is ezt kell elsajátíttatni a hallgatóval, mert az építészetben az előlről kezdés az igazán csodálatos. Amiért én a hatvanas-hetvenes évek magyar építészetét mégis csodálatosnak tartom, hogy volt néhány ember, aki ezt valóban jól meg tudta csinálni. És ez a lényeg szerintem. Az még a maguk feladata lesz, hogy ezt a kort alaposabban megvizsgálják. Hogy az adott légkörben, amely jelent politikai, technikai, anyagi feltételeket, mit tükröz ez az építészet, és hogyan talált megoldást arra, hogy az emberek jól érezzék magukat benne. Sajnos magamra vonatkozóan nem mondhatom, hogy ezt teljesítettem, csak néhány funkcióban. Állítom, hogy ravatalozót jól tudtam készíteni, holott nem vagyok vallásos ember. Kimondottan nem, gyerekkorom óta. Magam döntöttem el tízévesen – ártatlan

gyermekként, amikor hiába könyörögtem a felső hatalomhoz apám életéért -, hogy én nem leszek vallásos, hogy külső segítség nincs, egyedül kell embernek lenni. Egyébként becsültem azokat, akik nem egyházi okokból, hanem igazán vallásosak. A mi tanszékünk egy katolikus tanszék volt, és tudtam, hogy nem örülnek neki, hogy én nem vagyok vallásos, sőt még egy református is kirívónak számított. Én egyébként sem az egyházat akartam kiszolgálni, hanem az ott élő embereknek azt az igényét, hogy elbúcsúzhassanak a halottaiktól az én általam vélt legkorszerűbb elv szerint, a lehető legszabadabban, nem nyomasztva. Van elég baja annak, aki temet. Nem szükséges még a háznak is ráerőltetnie egy súlyt, hanem természetessé kell tenni azon a szinten, azon a filozófiai szinten, ahogy lehetséges.

Eszerint a humanista és természet közeli szemlélet már önmagában is elég, és egy konkrét egyházi felekezethez tartozásnak már nincs is építészeti konzekvenciája?

De van. Az utóbbi években jöttem rá, amikor a finn építészetet próbáltam megfejteni, hogy mitől is lett nemzeti. A finnek abban a korszakban lettek önállóak, amikor szükség volt a modern építészetre, nekik pedig szükségük volt arra, hogy a természet bekerüljön az épületbe, mert a természetben éltek, ott temettek, ott voltak mindig. A finn építészetben a fénynek három jelentése van. Az első az, hogy az építészetben, mint mindent, poentírozunk. Oda világítunk, ahol akarunk használni valamit, vagy meg akarjuk mutatni. A második nagyon hasonlít a barokkban használatos módszerhez, amikor oda bocsájtanak plusz fényt, ahol a térrészt ki akarják emelni a többi közül, és magasabb rendű szerepet adni neki. A harmadik a legsajátosabb, mert a finneknél mindennél fontos funkcionál olyan fényt kell bevinni, amelyik az ő természet-szeretetüket, az ő vallásukat kifejezi, és erre megvan a módszerük. Ezt mutatom be a könyvemben is, amely hamarosan megjelenik. Ebben benne lesz, hogyan jutottak el ide, és hogyan vitték ezt a csúcsra.

A japán szakrális épületeknél is sajátosan nemzeti karakterű az építészeti fényhasználat. Ők kerülnek az éles fényeket, viszont a többszörösen visszaverődő lágy fényeket kedvelik, mert benne több sejtelmes „kami” – szellem – fedezhető fel. Jó példa erre Tadao Ando „Fények temploma”.

Mit jelent a finn vallásosság az építészetben?

Az evangélikus vallás nyitottságot és a puritánságot jelent. A kereszt bent lehet a templomban, de nem lényeges, mert a kereszt fényekkel pótolható. Vagy Aalto-nál például a térbe állított kereszt egyben a szentháromságot jelenti, mert úgy esik a fény, hogy két árnyékot vet a falra. Tehát igyekeznek a fényvel minél több dolgot is kifejezni. A fény maga a természetben és az keresztény vallásban is önálló és önmagán túlmutató jelentéssel bír. Tehát van olyan, hogy a filozófia is megjelenik a fény építészeti alkalmazásában.

A doktori disszertációmnak az egyik fő tézisének is a finn építészet tanulmányozásából szűrtem le: a sokdimenziós építészeti térnek az ismert négy dimenziója – a tér és az idő – utáni ötödik dimenziója a természeti és mesterséges fényhatások érzelmi szerepe.

Visszatekintve az elmúlt évtizedekre, vajon hogyan lehet mérleget vonni az építészetben lezajlott radikális szemléletváltások egymásutánjában a moderntől kezdve a posztmodernen és az organikuson át a neomodernig és tovább?

A kérdés, hogy van-e folytonosság a mai építészetben a modernnel kapcsolatban. A válaszom az, hogy van. Megint a finn építészethez kanyarodva állítom ezt, és 2010-ig igazolni is tudom. A modern finn építészetet a templomépítésen keresztül lehet a

legjobban megismerni, mert legalább kétszáz templomot építettek, miután 1917-ben a svéd, majd orosz uralom után felszabadultak. 1976 körül eljutottak oda, hogy úgy tűnt, befejeződött az organikus modern építészet felfelé ívelése. És érdekes módon mégis folytatódott. Akkor fedezték fel újra – kimondva-kimondatlanul – az ötvenes években épült Aalto-házakat. Ez nem volt kifejezetten tudatos, de szemmel látható, hogy az 1952-es Sainätsalo-i városháza térbeli szituációi az 1981-es Olari-i templomban ismét megjelennek, természetesen már átalakulva, különböző posztmodernnek nevezett tengelyelforgatásokkal, belemetszésekkel. Amikor először láttam az Olari-i templomot egy folyóirat címlapján, azt gondoltam, hogy megőrültek a finnek, nem is érdemes ezzel foglalkozni. Csupa formalizmus, ahogy a posztmodern kánon diktálja, így láttam. De rájöttem, hogy ezeket az eszközöket arra használták fel, hogy a teret szabadabban formálják. Visszanyúltak Aalto-hoz, és azt az elvet, amelyet Aalto szabadon, de még sem ennyire szabadon alkalmazott, azt most megvalósították, megnemesítették tulajdonképpen. Az ilyen periódusok természetesek az építészetben. Remélem, a mai számítógépes építészet is majd beilleszkedik ebbe, bár most még tobzódás van. A számítógép olyasmit tud, ami még sose volt - ami egyébként nem volna baj -, de nem erről szól az építészet. Nem formákról, hanem az életforma változásokat szabadabban, más eszközökkel, jobban követni. Most minden el van túlozva, nem is megyek bele olyanokba, hogy én versenyezzek ezekkel az elvadult számítógépes architektúrákkal. A számítógép pont olyan dolog, mint annak idején a tuskihúzó volt. Mikor Farkasdyval dolgoztam, vissza kellett szoknom a ceruzára, mert bűnnek tartotta a tust.

Jó néhány évvel ezelőtt, amikor elkészült a Nagykőrösi iskola bővítése, Tanár úr maga fogalmazott úgy, hogy egy iskola esetében a részleteknek sajátos morális jelentőségük van, hiszen a gyerekek ehhez a környezethez, ezekhez a részletekhez szoknak hozzá, ezek épülnek bele a képzeletükbe, ezek fogják őket egész életükben kísérni.

Az építésznek, nekünk, mindenért felelnünk kell. Bemegyünk egy terembe, annak a teremnek az összes hatására figyelemmel kell lennünk. A karbantartásra is, amiért még inkább nagy példa nekem a finn építészet, hogy ott – legalábbis eddig úgy volt - egy függőnyt nem tehetnek föl az építész engedélye nélkül. Aalto házait most már harmadjára újítták fel. Új lámpát csinálnak, az új fénycsöveknek megfelelőt, de az eredetihez igazodva úgy, hogy mindvégig építészeti egységben maradjon az épülettel.

Magyarországon karbantartás nem létezik, és itt nemcsak esztétikai kérdéstről van szó. Lebontani nagyszerűen tudunk, de az mindig nagy kár. Ez is egy holland tapasztalat. Ők nem bontanak le házakat. Mindig újszerűen felújítják, átalakítják és fejlesztik.

Vajon azt meg lehet kérdezni, hogy kik voltak Tanár úrnak a legemlékezetesebb tanítványai?

A gondom az volt, hogy eleve úgy éreztem, mindenkivel egyformán kell foglalkozni, és ez rendkívül nehezítette az én helyzetemet. A tanszéki értékeléseken mindig megróttak azért, hogy miért harcolok én egy hármas hallgatóért. Szerintem az ember állandó fejlődésben van, és nem biztos, hogy éppen abban a periódusban a legjobb, amikor én foglalkozom vele, de kell az a foglalkozás, hogy majd jobb legyen egy másik periódusban. Ezért nem nagyon tettem különbséget, hogy melyik a kedves hallgató és melyik kevésbé. Most kiemelni néhányat azért is méltánytalan, mert minden évfolyamban voltak ilyenek, és gondolja csak meg, 52 évet tanítottam. Nehéz kiszámolnom, hány hallgatóval volt személyes kapcsolat, hozzávetőlegesen ezer főre

tehető, ebből kétszáz-kétszázötven tehetséges, kiemelkedő személyiség volt. Az érzelmi kapcsolat mélysége nem mindig esett egybe az eredményességgel. Az öregedő agy hibája, hogy nehezen szedhetők elő a nevek.² Nekem minden hallgató fontos volt, és döntő részüket hozzám tartozónak éreztem, és ma is bennem élnek.

Az első évtizedekben két középülettervezési félév is volt. Az elsőkben kisebb középületeket terveztek a hallgatók, a másodikban nagyobbakat – kórházat, stadiont, színházat, satöbbi. nagyon szerettem ezt a bonyolult szakmát. Később ez a második feladat már csak a komplex tervezésben a tanszékhez kapcsolódó diákoknak volt. És még ott volt a diplomatervezés.

Belegondoltam, hogy életemben – ahhoz képest, hogy egyetemen tanítottam – elég sok házat építettem, és végig is rajzoltam mindegyiket, tehát én építésznek semmiképp sem érzem magam elveszettnek, grafikusként is elég sok mindent csináltam, de azért legfőképpen oktattam. Ezért mondjuk külön dicséretet nem kaptam, de végső soron nem ez a lényeg. A legnagyobb dicséret számomra az, hogy ha megyek az utcán, és valaki rám köszön, hogy „Tanár úr!”. Ha meg is kell kérnem, hogy mondja meg a nevét, mert már nem emlékszem mindegyikükre, azért nagyon jólesik. Ez az egyetlen olyan dolog, amiért érdemes.

Hosszúnak mondható életembe belefért öt rendszerváltás, egy világháború, egy forradalom, tíz tanszékvezető. Még emlékszem, hogy az iskolai tanításunk abbamaradt Hajdúszoboszlón, mert beszállásolták a német csapatokat. És milyen félelmetesen szép volt Debrecen szőnyegbombázásának éjjele húsz kilométerről nézve. Látni, mint karácsonyi fényeket, a sztálingyertyákat, hallani a vörös puffanásokat, és másnap megtudni, hogy egy teljes városrész vált porrá.

Mégis telhetetlen vagyok és tovább szeretnék élni, és újabb emberi kapcsolatokat teremteni. Az élet állandó változás és fejlődés, amíg képes vagyok részt venni a körülöttem élők közös gondolkodásában, mert az emberi agy nem elszigetelten, hanem összeadott működésben él, ez a kulturális civilizáció.

A teljes ember csak organikus környezetében alakul ki, és csak környezetének működésével együtt fejthető meg.

Kaszás Károly DLA építész

Született Hajdúszoboszlón, 1937. június 23-án. 1956 és 1962 között az ÉKME Közlekedési, majd Építészmérnöki Karának hallgatója. 1962-től a BME Középülettervezési Tanszéknek oktatója. 1997-ben DLA fokozatot, 1999-ben egyetemi

2

Kényszerűségből mégis adok egy szűk listát, hogy legalább azokat ne sértsem, akik eszembe jutnak:

Vajda Géza (több éve nyugdíjas), Ropár Ferenc (elhunyt), basa Péter (elhunyt), Zombori Zsolt, Philipp Frigyes, Juhász Ákos, Skardelli György, Földes László, Czigány Tamás, Kruppa Gábor, Vámos Dominika, Kiss Bernadett, Kalo Emese, Pálffy Sándor, Duzs Sándor, Nyíri Zsuzsa, Mravik Csaba, Viszt Margit, Berszák Zoltán, Vukoszávlyev Zorán, Peschka Alfréd, Szentai Judit, Zajác Csaba, Horn Valéria, Springer Mercedesz, Farkas Gábor, Lukács Péter, Dudics Krisztián (DLA hallgató), Bata Tamás (Japánban él), Bir Sing Thuladar (Nepálban él), Sara Escantin (finn-spanyol), Marika Koivuspilä (finn), és a lista egyre nő, ahogy gondolkodom rajta.

tanári kinevezést szerez. Saját oktatott tárgyai: Belső terek építésze, A környezetépítés építészeti tervezési vonatkozásai és Környezetesztétika (Magasépítési Tanszéken). Finn és japán építészeti kutatásokat végez, a finn-magyar egyetemközi kapcsolatok felelőse. Nevéhez számos sikeres építészeti pályázat, tervezési munka kapcsolódik.

Megépült épületei:

Tihanyi ravatalozó, 1975-78 – Ybl-díj, UIA ezüstérem

Pasaréti téri ABC áruház, 1978

Dunaújvárosi kórház rekonstrukció, bővítés, 1982 (Farkasdy Zoltánnal)

Magyar Testnevelési Főiskola aula és fedett atlétikai csarnok és kutatóintézet, 1980-84

Műcsarnok rekonstrukció (első ütem épült meg), 1984-89

Nagykőrösi Kossuth Lajos Általános Iskola, 1992

Nagykőrösi II. Rákóczi Ferenc Általános Iskola, 1993 (Basa Péterrel)

Péceli református ravatalozó, 2008